

УДК 81'276.3'367=161.2

КОМУНІКАТИВНА ІНТЕНЦІЯ В СОЦІОЛІНГВІСТИЧНОМУ АСПЕКТІ

Світлана Шабат-Савка

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
вул. Коцюбинського, 2, Чернівці, 58012, Україна
shabatsavka2011@mail.ru*

У статті розглянуто соціокультурний вимір комунікативної інтенції у зв'язку із соціально вмотивованими чинниками комунікації: рольовим статусом мовця, гендерними та віковими характеристиками комунікантів, стереотипами їх поведінкових потреб, лінгвокультурою певного етносу. Досліджено, що змістові параметри інтенційного простору мовної особистості виразають найбільш релевантні синтаксичні конструкції, що експлікують у певній мовленнєвій ситуації потрібну інтенцію мовця. Автор робить висновок про соціолінгвістичний контекст вивчення комунікативної інтенції як лінгвістичної категорії.

Ключові слова: соціолінгвістика, комунікативна інтенція, мовна особистість, соціально-рольовий статус, вік, гендер, стереотипність поведінки.

Сучасна наукова парадигма скеровує увагу мовознавців на дослідження мовних одиниць у тісній взаємодії з різноманітними екстралінгвальними чинниками, приміром, із соціальними, культурологічними, психологічними тощо. Соціолінгвістичний підхід передбачає вивчення мови «у структурі соціальних відношень і функцій суспільства» [1: 317], у контексті доміантних засобів збереження та передавання інформації, способу життєдіяльності людини. Предметну сферу соціолінгвістики Н. Мечковська окреслює розглядом трьох комплексних питань: мова і суспільство; соціально зумовлений вибір мовцем певного варіанта мови; вивчення мовних особливостей різних соціальних і вікових груп [2]. Нам імонує позиція Г. Мацюк, яка додає ще й етнографічні та комунікативні підходи до витлумачення мовних одиниць, а тому в дослідницьке поле потрапляють норми і правила вживання мови в міжкультурній та міжособистісній комунікації: хто, що, кому сказав, які типи мови потрібно вживати в різних контекстах, як попросити або пожартувати, як довго дозволено мовчати, скільки повинна розмовляти одна людина, якою є мова привітань, прощань чи подяки [3: 6].

Актуальність пропонованого дослідження продиктована насамперед тим, що воно спрямоване на розширення смислового потенціалу категорії комунікативної інтенції, її опису в соціолінгвістичному контексті, з погляду соціальної диференціації процесу спілкування, статусно-рольових та гендерних ознак комунікантів, розмовно-територіальних особливостей мовлення. Важливими питаннями для осмислення вважаємо і з'ясування особливостей використання інтенцій у різноманітних мовленнєвих ситуаціях – чи то офіційно-ділового спрямування (інституційний дискурс), чи то в безпосередньому контактуванні (міжособистісний дискурс). *Мета нашої розвідки* – визначити типологічні вияви комунікативної інтенції та синтаксичні

засоби її реалізації з урахуванням вікових, професійних, гендерних, стереотипних соціально-мовних зв'язків і залежностей.

У соціумі мовна особистість знаходить умови для свого розвитку, стає учасником трудової та мовленнєвої діяльності, репрезентуючи цілісне утворення, з одного боку, як явище суспільне, з іншого – індивідуальне і неповторне. І. Сусов зазначає, що особистість формується в соціальному середовищі і виступає своєрідним фокусом, в якому переломлюються численні й суперечливі впливи класових, професійно-групових, соціальних, статевих, вікових, расових та етнічних, конфесійних, територіальних та інших стосунків [4: 9]. Водночас кожен індивід спирається на сукупність ціннісних орієнтирів певної епохи, виховується національно лінгвокультурою та суспільною мораллю, детермінується ментальністю та стереотипністю мислення. А отже, процес спілкування соціальний за своєю суттю, адже виступає одним із способів життєдіяльності, креативності та самовираження «Я-концепцій», «Я-інтенцій» мовної особистості. Розгляд мовних явищ як невіддільної й органічної складової людського розуму, взаємопов'язаної з іншими когнітивними, психічними, вольовими структурами і процесами [5: 5], формує орієнтири сучасної антропологічної лінгвістичної науки.

Вивчення інтенцій у соціолінгвістичному контексті почасти знаходимо у працях В. Карасика, Л. Кисельової, О. Кубрякової, О. Селіванової, І. Сусова, Н. Формановської і вважаємо такий аспект студіювання цієї важливої мовленнєвої субстанції цілком адекватним й актуальним. Адже реалізація інтенційного простору мовної особистості відбувається в соціумі, в соціальному континуумі взаємодії комунікантів, який репрезентує діалог людей із різними соціально-рольовими статусами. Зрозуміло, що належність людини до соціального класу (робітник, селянин, інтелігенція), етнічної спільноти (нація, народність), вікової групи (дитина, молодь, літня людина), рівень виховання та культури по-різному окреслюють змістові параметри інтенційного простору мовної особистості.

Діапазон комунікативних інтенцій доволі розлогий: це і потреба передати інформацію та передбачити можливе її сприйняття співрозмовником (інформативна інтенція); запитати про те, що, на думку адресанта, відомо адресату і він зможе відповісти на питання (питальна інтенція); висловити прохання, поради, ввічливо запросити (спонукальна інтенція); експлікувати своє бажання чи побажання (оптативна інтенція); налагодити контакт, подякувати, привітатися, вибачитися, попроситися, сказати комплімент (інтерактивна інтенція); емоційно відреагувати на побачене чи почуте, висловити оцінку (емоційно-оцінні інтенції) тощо. Проте вся ця інтенційна парадигма модифікується, видозмінюється залежно від того, хто і як говорить. Кожен соціум, на думку Л. Ставицької, модифікує семантику слова відповідно до комунікативно-прагматичних потреб та інтенцій [6: 58].

Суспільство внутрішньо неоднорідне: у ньому наявні різні класи, стани, прошарки, групи тощо, які, на переконання В. Іванишина та Я. Радевича-Винницького, мають свої мовні інтереси, намагаються виробити власну систему спілкування [7: 133]. Виникають соціальні діалекти, жаргони, аргі, субкоди, окремі типи дискурсів-текстів, які репрезентують інтенційні порухи комунікантів і свідчать про природність мовного розвитку. На нашу думку, з урахуванням соціокультурного чинника можна виділити такі типи комунікативних інтенцій: інтенції, зумовлені соціально-рольовим статусом комунікантів; інтенції, позначені впливом гендерного чинника; інтенції, зумовлені віковими характеристиками спілкувальників; інтенції, зумовлені стереотипними комунікативно-поведінковими потребами мовця.

1. Іntenції, зумовлені соціально-рольовим статусом комунікантів.

Статусно-рольові характеристики особистості визначають її поведінку, індивідуальність, проявляються у вчинках, в активності людини. Водночас вони свідчать про залежність особистості від конкретних соціальних структур, суспільної ситуації [8: 135]. Соціальні ролі виявляються в діях людини і визначаються професією, видом діяльності, реальними стосунками людей у суспільстві (начальник, підлеглий, батько, учитель тощо), тобто кожен із мовців для реалізації своєї інтенції обирає певну стратегічно-рольову лінію поведінки, порівн.: начальник – підлеглий: – *Дозвольте йти?* – *спитав курсант Коваленко.* – *Ідть* (П. Загребельний); наглядач у концтаборі і в'язні, напр.: – *Ти, сволоч, будеш говорити, чи ні?!!* (І. Багрянний); мати – дочка: – *А подай-но мені, доцю, коли ласка твоя, води напитися, та гляди не розхлюпай. Ганнуся, чемна дитина, послушно зачерпнула з відра й піднесла їй кухлика* (О. Забужко).

З-поміж інтенцій, зумовлених соціально-рольовим статусом, найбільш адекватними виступають імперативні інтенції (наказу, вимоги), що свідчать про повну залежність адресата від адресанта мовлення, субординацію та підпорядкованість, як-от: – *Йогане! Кажу, що там пише!? Дивися в документ Павлович і кажи* (М. Матіос). – *Так що збирайтеся – і без лементу!* – *перебив Дмитра офіцер* (М. Матіос). Іntenція наказу може виражатися не тільки спонукальними реченнями, а й питальним висловленням на зразок – *Чуєш?*, яке передає семантику імперативності в повному обсязі, як-от: – *Годі! Замовчи! Тобі папюшка наказав мовчати! Чуєш?* (М. Куліш). – *Ти будеш тихо чи хочеш, щоб я тобі зараз по гембі заїхала? Люди прийшли! Чуєш?* (І. Вільде). Такі категоричні форми, вимовлені з імперативно-питальною інтонацією, вимагають негайного виконання якоїсь дії з боку співрозмовника. До цієї ж групи зараховуємо і конструкції на зразок: – *Додому йди, чуєш чи ні?* (Д. Макогон). – *Ти, до холери, будеш говорити ясніше чи ні?* (І. Вільде), які також реалізують різке, настійливе спонукування. Це з одного боку.

З іншого боку, у рольовій ситуації «батьки – діти», «чоловік – дружина» спостерігаємо різний ступінь вияву спонукування: це може бути спонук до негайного виконання наказу, категорична вимога, погроза, заборона, напр.: – *Ну що я з тобою в світі божому робитиму? Ти слухатимешся мене? Лясь!!!* – *Кажу, сукни ти сину, ти слухатимеш мене?!* (О. Вишня). – *Вижену я тобі ту замороку і всі хитроці з голови!* – *рік гнівний старий Лазаренко.* – *Знай, вражий сину, що миші з котом не гратися!* (С. Воробкевич); або ж порада, ввічливе прохання: – *Може би, ти що їла, синку?* (М. Матіос). – *Чи не дозволила б, Маріє, зайти до тебе?* (У. Самчук).

У контексті інтенцій, зумовлених соціально-рольовим статусом, варто говорити про рівень освіти комунікантів, про так зване «елітарне» (чисте, літературне): – *Чи не підвезли би ви мене, куме Петре, до сусідського села?* – *Сідайте* (Є. Ярошинська) чи «неелітарне» (засмічене вульгаризмами, жаргонізмами) мовлення. Порівн.: – *Ну і чим добрим ти тепер займаєшся, пане Мегабайте?* – *поцікавився Орест.* – *Фігню страждаю* (С. Пантюк). – *Нічого нового не маєш?..* – *Не-а, але на фіта тобі ті ігри?* (С. Пантюк). У запропонованих діалогічних репліках мовлення адресата, багате на різні сленгово-жаргонні вкраплення, свідчить про низький рівень освіти співрозмовника або його прагнення виділитися з-поміж інших своєю «вільною» культурою поведінки. Втім укажемо на важливу думку В. фон Гумбольдта про те, що живе мовлення – перший і справжній стан мови: цього не слід забувати при дослідженні мов, якщо хочемо ввійти в живу сутність мови [9: 218].

В інтерактивному процесі неабияку роль відіграють мовленнєві структури (*Знаєш? Чуєш? Розумієш? Слухай!*), якими мовець послуговується для того, щоб

перевірити канал зв'язку зі співрозмовником і експлікують інтенцію активізації уваги співрозмовника: – *Знаєш що? Скажи йому, що я завтра о десятій буду на льоду* (І. Вільде). – *Чуєте? Глядіть же, не губіться, не відставайте від мене й на крок!* (В. Барка). Подібні контактні формули характеризують добре налагоджений міжособистісний, соціально врівноважений дискурс, не потребують прямої (мовленнєвої) відповіді і являють собою своєрідні вигуківі вставні побудови, здатні регулювати процеси мовленнєвого спілкування.

2. **Інтенції, позначені впливом гендерного чинника.** Дискурс чоловіків і жінок – загалом дві автономних системи: *Жіноча аура зовсім не схожа на чоловічу, вона особлива, тонша, чи що, але значно гостріша, відчутніша. Це як парфуми, знаєш...* (С. Пантюк). Гендерні ознаки мовної картини світу, як зазначає Л. Ставицька, – це «сутнісні прояви пізнання світу крізь призму чоловічого і жіночого бачення, що інтегрують універсальні та національно специфічні ознаки, оприявлюють особливості номінативної та комунікативної діяльності чоловіків і жінок, а також вплив статі на мовну практику та мовну поведінку» [10: 30]. З-поміж поведінкових особливостей комунікантів зазвичай стверджують, що жінки надають перевагу непрямій комунікації, чоловіки висловлюються прямо, частіше хвалять, висловлюють компліменти. Так, компліментарні висловлення належать до ритуальних мовленнєвих дій, ототожнюються з максимами симпатії та великодушності, спрямовані на встановлення контакту, освідчення в коханні, підтримування добрих стосунків, вираження закоханості. Важливою ознакою компліменту виступає явна, експліцитна демонстрація інтенції мовця (особи чоловічої статі) – бажання сказати про щось приємне співрозмовнику (особі жіночої статі), відзначити вроду, красу тощо. Напр.: – *Перед чарами такої дівчини, як ви, всі молодці поклони клали б, подібно як перед чудотворною іконою* (С. Воробкевич). – *Бо ти така, як із колядки вийшла – із Богом за один стіл можеш сісти* (М. Стельмах). Якщо комплімент демонструє прихильність, захоплення, то у висловленнях похвали мовець дає оцінку якостей, знань та вмінь адресата. Порівн.: – *Славно, панно Флоріко! Голосочок, як срібний дзвіночок, м'який, як оксамит! Так співає людина, коли душа повна щастя! Справді, співаєте-щебечете, як той соловій у калиновім гаю!* (С. Воробкевич).

Стереотипні гендерні моделі поведінки найвиразніше виявляються на синтаксичному рівні, у специфічному оформленні комунікативних потреб мовця. Спонукальні інтенції пропозиції, дозволу характеризують мовлення чоловіків: – *Можна я тебе додому завезу? – Ой ні! – перелякалась Ярина* (М. Стельмах). – *Чи ви не заперечуєте, щоб я вас до хати провів? – Добре* (І. Вільде). Реквестивні інтенції вмовляння та благання – маркери жіночого мовлення: – *Не вмирай! Боже! Я прошу тебе – тільки не вмирай! Божжже...* (Г. Тарасюк), втім знаходимо їх і у чоловічому мовленні: – *Панно Флоріко, прошу-благаю вас також пісеньку заспівати, звуком вашого голосочка потішити моє безрадне серце! – молив, глибоко зітхнувши, панич Леонід* (С. Воробкевич). Якщо чоловіче мовлення більш стримане, то жіноче – вирізняється яскравою емоційністю та оцінністю, що есплікується різними синтаксичними конструкціями: окличними висловленнями, риторичними запитаннями тощо. Емоційний насажений дискурс жінки увиразнюють і питальні речення, в яких домінують інтенції суб'єктивно-модального плану: розпачу, сильного душевного болю, безнадії, відчаю: – *Нащо мені краси, нащо мені личка мого рум'яного, коли Василечка нема? Ох, вайльо, вайльо!* (Ю. Федькович). Відчай зболеної, розтривоженої душі передає нечленований діалектний комунікат *вайльо*, характерний для буковинських говірок.

Емоційновиражальну функцію виконують і звертально-вокативні конструкції, які маркують інтенції мовців, встановлюють, з одного боку, доброзичливу атмосферу комунікації, як-от: – *Зятеньку, дитинко моя люба, голубе мій сизий!* (Ю. Федькович). – *О, моя ти лебідочко!* (Ю. Федькович), а з іншого – агресивне, конфліктне мовлення, напр.: – *А чому ти мене не любиш, га? Ти сяка-така дочко!* (Ю. Федькович). – *Геть з мого дому! Щоб твоєї ноги тут не було, паршивко!* (Г. Тарасюк). Вигуківі звертання до найвищих субстанцій характеризують мовлення як чоловіків, так і жінок: – *Боже, боже!* – *заплакала дівчина.* – *Чому ми такі нещасливі?* (Ю. Федькович). – *Боже, боже, – каже, – в яку я годиночку народився* (Ю. Федькович).

3. Іntenції, зумовлені віковими характеристиками спілкувальників. Вік тих, хто спілкується, впливає на соціальну організацію мовлення, асоціюється з рольовою поведінкою індивіда в сім'ї чи соціальній групі. Так, у контексті вікової моделі «старший – молодший» реалізується широкий діапазон комунікативних інтенцій. Наприклад, інтенція заборони, спрямована проти реальних або можливих дій співрозмовника, з вуст старшої, поважної людини звучить переконливо, має повчальний зміст, як-от: – *І, Боже борони, вас виделки класти на стіл. Кладіть самі ложки* (М. Матіос). – *Не можна двом одночасно дивитися в дзеркало! То на сварку* (М. Матіос). Смысловий простір висловлень заборони перетинається зі спектром інтенцій застереження, порівн.: – *Дивися, щоби й ти так в себе запровадила, подайся ніби за чоловіком, роби єму в дрібницях волю, за те в великих речах кажи єму тебе слухати* (Є. Ярошинська). Застерігають, як правило, батьки, старші за віком люди, друзі або дорослі. На переконання Х. Дяків, застереження передбачає невідкладні вимоги до адресата з метою позитивного впливу на його поведінку і спрямовані на те, щоб вберегти, попередити, допомогти, відвернути небажані наслідки, щоб вийшло на добре, переконати у неправильності дій, порадити тощо [11: 99]. – *З Богом, діти! Не забувайте, що козака шабля стереже, та дивіться, щоб сидячих вас татари вхопили.* – *Батьку, спасибі за науку* (Є. Гуцало).

У комунікативних ситуаціях погрози простежуємо грубу, зухвалу обіцянку мовця заподіяти яке-небудь зло, неприємність адресату мовлення. Напр.: – *Як мені й завтра опізнися, то я на тобі поб'ю ломаку. Чи чуєш?* (І. Нечуй-Левицький). У висловленнях поради вивищується статус «старшого», людини з досвідом: – *А щоб їх згага не томила, розставили б ви їм у спеку коритця з водою, – порадив якось Горпищенко-чабан голові робіткому Лукії Назарівні Рясній* (О. Гончар). Іntenції прохання в ракурсі «старший – молодший» набувають смислового відтінку переконання, як-от: – *Вернися, Максе, дуже тебе прошу. Все одно до неї не дістанешся, а тугу душевну матимеш. Вернися й навіки забудь і цю дівчину, і це село* (В. Шевчук). Спонукальна інтенція втішання полягає в поясненні співрозмовнику, що не все так погано; у тому, що сталося, є певні переваги. Психологічна підтримка вимагає від мовця делікатності, терпимості, особливої розважливої тональності у розмові. – *Ірено, Ірено, так мені щось тяжко на серденьку, і сказати не можу. – Не плач, зозуленько, плачем лиха не виплачеш, – потішала стару Ірена* (С. Воробкевич). Тактики втішання виформовують окремий мовленнєвий жанр співчуття, оскільки використовуються здебільшого для того, щоб когось заспокоїти, позбутися суму, неспокою, хвилювання. З-поміж синтаксичних засобів реалізації цієї інтенції вирізняються сентенційні висловлення узагальнено-особового характеру на зразок – *Кинь лихом об землю та смійся з віщування твого серця! Веселому легко й лихо перебути* (С. Воробкевич).

Мовлення старших людей багате на афоризми, паремії, фразеологізовані конструкції, які репрезентують лінгвокультуру українського народу, його самобутність, оригінальність. Звернемо увагу на широкий діапазон побажальних інтенцій, доброзичливих за спрямуванням, порівн.: – *Хай вас, дітоньки, Бог благословить раз, другий і третій!* (У. Самчук). – *Дай вам, боже, здоровлечко, паннуцію!* (Н. Кобринська). Побажальна інтенція властива висловленням, що становлять своєрідні імперативні формули, призначені для того, щоб забезпечити людині здоров'я, благополуччя, добробут. Прокльони, негативні волюнтативні висловлення, мають стосунок до емоційно насаженого мовлення, релевантного для соціально-побутових констигацій, пор.: – *Куди ти тютюн ламаєш, бодай тобі руки і ноги поламало!* (О. Довженко). – *Бог би святий вас побив* (Н. Кобринська). – *А неволя ж би вас утяла та укрила, солоня та тяжка!* (Ю. Федькович).

Як на нас, вік основних суб'єктів комунікації (адресанта та адресата) впливає на плин основної інтеракції, що виявляється у використанні певних синтаксичних конструкцій, лексичних одиниць, орфоепічних відхилень, зменшено-пестливих чи згрубілих слів тощо. Якщо взяти до уваги дитяче мовлення, то відразу побачимо його доміанти у вимові, у побудові фрази, в особливому вираженні комунікативних потреб. У цьому ракурсі можна говорити про широкий спектр інтенцій запиту, зокрема випитувальних реплік, як-от: – *А цього з ви плачете? Цого?* (У. Самчук), інтенцій вмовляння: – *Михайле, вставай. Чуєш?* – *Ді-іду, іще тро-о-шечки...* – *Вставай, вставай, дитя, не будь вередою.* – *Діду, хоч крапельку...* (М. Стельмах); інтенцій прохання та бажання, що дуже влучно проілюстровано у листі дитини до святого Миколая, напр.: *«Дуже прошу Тебе вибачити мені мої гріхи. Я би дуже хотіла щоб Ти у свою ніч завітав і до мене. Ще я би хотіла, щоб ніхто з дітей у цю ніч не залишався без подарунків. Дуже Тебе прошу, поклади будь ласка нам у мішок такі подарунки: (йде перелік)... А якщо в Тебе не буде можливості мені що небудь принести то дуже прошу Тебе зроби так, щоб я просто відчула Твою присутність. Я буду дуже тебе чекати!»* [12: 59].

4. Іntenції, зумовлені стереотипними комунікативно-поведінковими потребами мовця. Мовець використовує загальноприйняті норми, правила та конвенції, відтворюючи їх у своїй мовленнєвій діяльності. Традиційні етнокультурні норми і цінності впливають на соціальну поведінку людей, на реалізацію комунікативно-поведінкових потреб індивіда. У типових мовленнєвих ситуаціях мовці використовують конвенційні висловлення-фрейми, сценарії, за якими відбуваються якісь важливі в житті людини дієства (до прикладу, заручини, оглядини, сватання). Напр.: – *А що, кажу, пане Хомо, м'ясниці надходять, я маю брата, а у вас є дочка Пелагія.* – *Мої двері отворені кожному чесному чоловікові,* – *сказав Хома,* – *прийдіть, обізріться, та як буде нам і вам до вподоби, то най бог благословить* (С. Воробкевич). Зрозуміло, що важливою умовою успішної, ефективної комунікації виступає етикет, принципи ввічливості та люб'язного ставлення до свого співрозмовника. Етикетно-контактні інтенції реалізуються зазвичай в експресивах, відображаючи вітання: – *Це ви! Як ся маєте?* (О. Кобилянська); вдячність: – *Дякую вам. Ви навчили мене жити* (О. Довженко); запрошення, напр.: – *З гостем і бог приходять до хати, мої милі гостеньки! Сідайте, мої гості, щоб усе добре сідало!* (С. Воробкевич); знайомство: – *Маю честь шановним паням представити мого свояка панича Леоніда Н.!* (С. Воробкевич); вибачення: – *Вибачайте! Я забувався* (С. Воробкевич). Етикетні вирази мають яскраво виражений прагматичний характер: встановлюють мікроклімат

спілкування, його тональність, створюють необхідні передумови для успішного вирішення комунікативного завдання.

До стереотипних засобів реалізації інтенцій належать фразеологізовані та риторичні конструкції, зокрема питальні висловлення, що виражають спонукальну семантику, як-от: – *Мамо, а чи не принесли б ви мені мисочку узвару?* (О. Довженко). – *Мені незручно вас просити...але чи не могли б ви, панно Ядзуню, допомагати мені по господарству?* (Г. Тарасюк). Такі синтаксичні конструкції-транспозити можна вважати найбільш релевантними для дискурсу українця, завжди виваженого, толерантного, люб'язного. Питальна форма «Чи не міг би...?» і под. – це свідомий вибір мовця для досягнення успішного результату комунікації, водночас етикетне підкреслення вільної поведінки з боку адресата. Толерантне та обережне поводження із співрозмовником характеризує і висловлення поради, в яких вживаються суб'єктивно-модальні синтаксиси зі значенням гіпотетичності (невпевненого припущення) – *може, а може б*, як-от: – *Може, тепер би таки, сину, варто було подумати про вікна і двері?* (М. Стельмах). – *Дарко, а може, ти це сьогодні зустрілася б з Данком?* (І. Вільде).

У процес спілкування входять комуніканти різного віку, соціального статусу, з різними морально-духовними цінностями, культурним рівнем, а тому не можливо уникнути конфліктності, агресивності, негативної поведінки спілкувальників. Кооперативні стратегії вирізняються толерантністю, люб'язністю, догідливістю, репрезентують зону згоди та порозуміння, передбачають схильність до встановлення гарних міжособистісних стосунків, співробітництва з адресатом, відповідають принципам кооперації Г. Грайса, постулатам ввічливості Дж. Ліча, як-от: – *Прошу, не відкажіть мені і заспівайте якусь пісеньку. – Просьбі з таких солоденьких усточок годі відказати* (С. Воробкевич). І навпаки – претензійний характер розмови, критичні зауваги, постійні звинувачення, демонстрація вищості у знаннях, у соціальній позиції, незгода з висновками і думками партнера, нав'язування своєї думки виступають характерними ознаками конфронтаційної стратегії. Порівн.: – *Хто ти така? Як ти смієш?! Таку...таку брехню зводити на мого чоловіка! – Смію! Ще й як смію. Бо мені вас жаль* (Г. Тарасюк).

Потреба людини в спілкуванні зумовлена суспільним способом її життєдіяльності й необхідністю взаємодіяти з іншими людьми. Саме в процесі спілкування реалізується інтенційний простір мовної особистості, втілюються її задуми та бажання. У термінологічний обшир поняття «комунікативна інтенція» вкладаємо, з одного боку, психоментальний простір мовної особистості, з іншого – синтаксичні ресурси його експлікації. Комунікативна інтенція як амбівалентна лінгвістична категорія перебуває не тільки у безпосередньому зв'язку з синтаксисом, з реченнєво-текстовою реалізацією, але значною мірою, як бачимо, детермінована прагматичними, соціокультурними чинниками. На спосіб вираження комунікативних інтенцій впливає соціально-рольовий статус комунікантів, їх освіта, вік, лінгвокультура та ментальність певного етносу.

Диференціація інтенцій на чотири типи: *інтенції, зумовлені соціально-рольовим статусом комунікантів; інтенції, позначені впливом гендерного чинника; інтенції, зумовлені віковими характеристиками та стереотипними комунікативно-поведінковими потребами мовця*, – відображає соціолінгвістичний контекст вивчення комунікативної інтенції як лінгвістичної категорії. Подальше студіювання комунікативно зорієнтованих категорій з урахуванням соціокультурних чинників, жанрової диференціації мовлення сприятиме більш чіткій типології інтенцій в

україномовному дискурсі, визначатиме дослідницьке поле наших наступних наукових уподобань.

1. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : [підручник] / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
2. Мечковская Н. Б. Социальная лингвистика : [пособ. для студ. гуман. вузов и учащихся лицеев] / Н. Б. Мечковская. – М. : Аспект-Пресс, 1996. – 207 с.
3. Мацюк Г. Сучасна соціолінгвістика: тенденції в розвитку теорії і завдання / Г. Мацюк // Мова і суспільство. – 2010. – Вип. 1. – С. 5–20.
4. Сусов И. П. Личность как субъект языкового общения / И. П. Сусов // Личностные аспекты языкового общения. – Калинин : Калининский государственный университет, 1989. – С. 9–16.
5. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики: [монографія] / Ф. С. Бацевич. – Львів : ПАІС, 2010. – 336 с.
6. Ставицька Л. Проблеми вивчення жаргонної лексики: Соціолінгвістичний аспект / Л. Ставицька // Українська мова. – 2000. – №1. – С. 55–69.
7. Іванишин В. Мова і нація / В. Іванишин, Я. Радевич-Винницький. – Дрогобич : Відродження, 1994. – 218 с.
8. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: [підручник] / Л. Е. Орбан-Лембрик // Кн. 1 : Соціальна психологія особистості і спілкування. – К. : Либідь, 2004. – 576 с.
9. Гумбольдт В. фон. О различии организмов человеческого языка и о влиянии этого различия на умственное развитие человеческого рода. Введение во всеобщее языкознание / В. фон Гумбольдт. – СПб, 1859. – 401 с.
10. Ставицька Л. О. Мова і стиль / Л. О. Ставицька // Критика. – 2003. – № 6. – С. 29–34.
11. Дяків Х. Мовленнєвий жанр «застереження» в аспекті міжкультурної комунікації / Х. Дяків // Мовленнєві жанри в міжкультурній комунікації: [монографія]. – Львів : ПАІС, 2010. – 280 с.
12. Будиляска: Вибрані дитячі листи до Святого Миколая / упоряд. М. Гримич. – К. : Дуліби, 2007. – 77 с.

COMMUNICATIVE INTENTION IN SOCIOLINGUISTIC ASPECT

Svitlana Shabat-Savka

*Yuriy Fed'kovich National University in Chernivtsi
vul. Kotsiubynskoho 2, Chernivtsi, 58012, Ukraine
shabatsavka2011@mail.ru*

The paper considers sociocultural dimension of communicative intention in relation to motivated factors of communication: role status of the speaker, gender and age characteristics of communicants, stereotypes of their behavioral needs and linguistic culture of certain ethnic group. The author maintains that content parameters of intentional space of linguistic personality emphasize the most relevant syntactic construction that explicates certain speaker's intention in a speech situation. The article suggests conclusions on sociolinguistic context of studying communicative intention as linguistic category.

Key words: sociolinguistics, communicative intention, linguistic personality, social and role status, age, gender, behavior stereotypes.

КОММУНИКАТИВНАЯ ИНТЕНЦИЯ В СОЦИОЛИНГВИСТИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ

Светлана Шабат-Савка

*Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича
ул. М.Коцюбинского, 2, Черновцы, 58012, Украина
shabatsavka2011@mail.ru*

В статье рассмотрено социокультурное измерение коммуникативной интенции в связи с социально мотивированными факторами коммуникации: ролевым статусом говорящего, гендерными и возрастными характеристиками коммуникантов, стереотипами их поведенческих потребностей, лингвокультурой определенного этноса. Исследовано, что содержательные параметры интенционального пространства языковой личности выявляют наиболее релевантные синтаксические конструкции, эксплицирующие в определенной речевой ситуации необходимую интенцию говорящего. Автор делает вывод о социолингвистическом контексте изучения коммуникативной интенции как лингвистической категории.

Ключевые слова: социолингвистика, коммуникативная интенция, языковая личность, социально-ролевой статус, возраст, гендер, стереотипность поведения.

Стаття надійшла до редколегії 20.09.2013

Прийнято до друку 3.10.2013